

Erdős István

Isten kemencéje

Nagyapámék még a Zemplén megyében lévő Berzéken éltek: ott – ahol én három– négy faluban is megnéztem azóta a cigánytelepek régi helyszíneit – a vályogkitermelő hely rossz-földes, agyagos gödör körül épültek a putrik. Ládon, Berzéken, Böcsön, Hidvégen, Kesznyétemben is. Berzék egy nagy katolikus falu volt, édesapám gyerekkori emlékei összemosódtak az én későbbi vendég- járásaimmal: irigyelte ő is, irigyeltem én is a nagy zászlós templomi körmeneteket. Ő 1950-ben volt tízéves, én meg 1970-ben! Ő megszenvedte, hogy ki van ott rekesztve mindentől a faluban, én csak ránéztem szomorúan, ahogy az úrnapi körmenet végen, egy csapatban rikítanak a cigányasszonyok, cigánygyerekek. Nagyapám muzsikus cigányember volt, a háza a legszélső ház a telepen, majdnem egymás mellett lehetett látni a Vizsor utolsó parasztházával.

Nagyanyám híresen ügyes „tapasztó asszony” volt a faluban, megbecsülték, és folyton hívták kijavítani a kidőlt-bedőlt istállófalat, a veranda, vagy „falalja” tapasztott-mázolt földjét, vagy a kemencét, a tyúkólat, mikor mit kellett javítani. Az apám kitanulta ugyan a zenészséget, de már fiatalkorában megutálta, hogy a parasztasszonyok kiszóltak a kapu mellől: nem kell itt muzsikálni, van nekünk elég bajunk, nemhogy még nektek is fizessünk. Apám, mikor elvégezte az általánost fekete ruhás iparitanuló lett. A diósgyőri gépgyárban géplakatosként dolgozott a szabadulása után. Elég jó szakmunkás lett, de minden nap hajnal háromkor ébredt és ült fel egy buszra, azután egy vonatra, hogy hat órára, a műszak kezdésre a gyárba érjen Diósgyőrbe. Kettőig tartott a műszak. Négy-öt óra körül ért haza a családjához. Tizenkilenc éves korában önállósította magát, mert elege lett belőle, hogy gür-cöl, mintegy hülye, de nem jut egyről kettőre, nincs egy rendes inge, gatyája. Megnősült, ideköltözött Salgótarján mellé, Zagyvapálfalvára. Én már itt születtem. Örökséget semmit sem hozott magával Berzékről. Még a hegedűjét is otthagya, és a cigányszokásokból, énekekből, babonákból már semmit sem adott át az új családjának, legföljebb nevetve beszélte el egyiket-másikat, ha a helyzet úgy hozta. Ők ott Berzéken heten voltak testvérek, öt lány meg két fiú, de szakmát tanulni csak az apámnak sikerült. Szóval, mikor én iskoláskorú lettem és volt három lánytestvérem, pontosan olyan szegényes munkáséletet élt a családom, mint bárki más munkásember családja. Az anyám is végzett nyolc általános osztályt, és igyekezett nekem segíteni a tanulásban, az iskolák elviselésében. Mert eleinte borzasztó nehéz volt kibírni, hogy az osztályban mindenki a négy- öt cigánygyereket mőszerolja. Elvesztett egy radír? Melyik cigány lopta el? Egy fücska átpisilt a fiúvécéből a lányvécébe: me-

lyik cigánygyerek tette ezt a disznó-dolgot? Verekedés volt: mindig a cigánygyerekeket zárták be, büntették meg. Én elég jól tanultam, mindig olyan hármás, négyes jegyeim voltak, nem is nagyon szorultam rá, hogy a szüleim segítsenek nekem. Igen nagyon kedvenc tantárgyam lett aztán később a biológia, mert őszintén szólva nagyon szerettem a szépséges-szép biosz-tanárnénimet, akinek az volt a beceneve, amikor már nagy kamaszok lettünk, hogy a „Nemesítő”, mert a kedvéért tűzbe ment az ember, meg ha ő kérte, tudtunk tisztességesen viselkedni, tanulni, dolgozni, mikor mit kellett csinálni. Apám világéletében tisztességesen dolgozott; lett egy „látszatos” rendes lakásunk, mire végeztem a nyolcadikat, és örültek is meg nem is, hogy én a „Nemesítő” tanárnő unszolására mezőgazdasági technikumba jelentkeztem, hogy majd állattenyésztő szakmát tanulok ki. Mivel volt három lánytestvérem, inkább az egész család azt szeretle volna, hogy rögtön megyek én is az apám üvegyárába betanított munkásnak, de én bizony nem mentem, hanem Szécsénybe mentem, hogy állattenyésztő legyek, és ha minden úgy sikerül, ahogy a tanárnő mondja, akkor később estin, vagy levelező tagozaton majd elkezdem végezni az agrármérnöki egyetemem is.

Persze ebből nem lett aztán semmi, mert sorra belebuktam mindenbe, amihez csak hozzáfogtam. Az állattenyésztő szakma csínját-bínját sikerült Szécsényben kitanulni: ha nem is voltam éltanuló, ugyanúgy bunkó-rossz tanuló sem voltam soha ottan. A kollégiumban csak eleinte húzódoztak el tőlem, hogy cigány vagyok; később, talán már a második évben, befogadtak, és olyan lettem az osztályban, mint akárki más, a harminc gyerek között. Igazi nagy zúróm ott egyetlen egyszer volt csak, amikor egy nyári gyakorlaton egy részeges agronómus, akit Delir-hadnagynek csúfoltak, haragjában minden indok nélkül megpofozott, én meg visszaadtam neki rögtön visszakézből, hogy majd kidöntötte a birkahodály falát. Na, hát szeptemberben ebből a dologból lett az iskolában egy igen nagy cirkusz, mert kiderült hogy ez a Delir-hadnagy nevű agronómus azelőtt rendőrtiszt volt Salgótarjánban, csak a részegessége miatt rúgták ki. Addig maceráltak, fegyelmeztek, hogy én már ki akartam maradni, mondván, csak azért csinálhatják velem a sok igazságtalanságot, mert cigánygyerek vagyok. Tizenhat éves múltam, apám, aki 3-4 rokonlátogatáson túl sose beszélt már nekem a cigányságról, az ősrökről, akkor elvitt egy nagy kiránduló útra és mesélt nekem, mint egy gyereknek. „Isten ott állt az agyagműhelye előtt, kigyúrta és megalkotta az embert. Ez volt az a bizonyos hatodik nap a teremtésben. Szóval kész volt az ember agyagból, és vitte az isten a kemencéhez, hogy kiégesse, véglegesre elkészüljön vele.

A kemencét az angyalok már jó előre kifűtötték, szikrázott az alja a nagy hőségtől. Bete-szi az isten az agyagembert a forró kemencébe, úgy gondolja, hogy elég, ha elszív egy pipadohányt, már lehet is venni kifele az elkészült embert. De bizony az isten elkapkodta a dolgot, túl korán kivette a kemencéből az embert. Nem is volt annak semmi rendes színe. Sápadtka volt, szürkés-fehér.

Csóválja a fejét az isten: nem ilyet gondoltam én! Gyúrja, készíti a következő agyagembert, a sütő-kemencébe viszi és elhatározza, hogy most aztán már igencsak türelmes lesz. Nemesak elszív egy pipadohányt, de még rendet rak a szivárványok, csillagok, tejutak rendtelenségében. Hogy-hogynem, most meg túlságosan sokáig bennhagyta az isten a félkész agyagembert a forró kemencében, hát uram-fia, bizony koromfekete lett. Odaégett. Megint csak csóválja a fejét az isten, már egy kicsit indulatos is, hogy ő nem ilyet akart teremteni. Nohát, harmadszorra aztán már igen-igen vigyázott a frissen kigyúrt agyagemberrel, meg a kemencével az isten. Gondos volt, pontos volt, és a legjobb időben vette ki az embert az égető-kemencéből. Meg is lehetett elégedve: sem sápadtka, se nem koromfekete, de nagyon szép barna, egészséges volt az ember végre.

No, hát akkor teremtette az isten a cigányembert, és nagyon meg volt vele elégedve, úgy bocsátotta útjára, hogy még a könnye is kicsordult utána, hogy már csak boldoguljon a földön ez a szép-barna cigányember!” Ezt a mesét mondta el apámnak az ő apja is a cigányember megteremtéséről, hogy amikor bajba kerül, csak vegye elő ezt a mesét, gondolja végig, vagy majd csak akkor mondja el a fiának, ha nagyon muszáj. Hát most igen-igen muszáj volt, mert már élni se volt kedvem, nemhogy visszamenni a kollégiumba tanulni, meg mindenki lábkapcája lenni. Elvégeztem aztán hét év múlva rendesen a technikumot. Apám volt a legbüszkébb, hogy ott vagyok kint a Szécsény város főutcáján az érettségi tablón. Az oklevél már nem érdekelte.

A leendő munkahelyemen is egyszer látták ezt a papírt a técszben, amikor felvettek, aztán őket se érdekelt. Majd a főmunkahelyem előtt, ahová 1979-ben elhelyezkedtem, volt egy másfél hónapos kitérőm egy kutyakiképző telepen. Mondom, állattenyésztés az is, hát elvállaltam egy kegyetlen nehéz munkát hat hétre. Tíz kutya volt rámbízva. Azt mondták, ha jól dolgozom, rendbentartom őket, ha megfelelő előrehaladást mutatnak a „munkában”, akkor én jó idomító vagyok és rendes fizetést adnak. Nem bánt senki. Élni hagynak, ha cigány vagyok, ha magyar. Igen csak határozottan ígérték, de az ígéretből nem lett semmi, a 2500 forintos alapfizetésem túl szinte semmi prémiumot nem adtak az idomítói sikerességért. Kegyetlen, kutyanehez hat hét volt, de később mégis visszaírtam e körülményeket, mert az a kutyatelepi munka is szanatóriumi üdülésnek tűnt ahhoz képest, amit később a técsz-ben ki kellett bírni. Azt, hogy szeretem, tisztelem az állatokat, azt abból is láthatni lehet, hogy elvállaltam ezt a kényes munkát a kutyákkal. Hát hogyan vállalkoztam volna örömmel 1979. október 1-től a técszben tehének, lovak, birkák közé dolgozni menni. A szakmát az iskolában úgy, ahogy megtanították nekünk, a lényegét egészen biztosan, még önbizalmam is lett volna. Mikor is legyen, ha nem tizennyole-tizenkilenc éves koromban? Az elnök tárt karokkal fogadott, semmit se számított neki, hogy cigány vagyok, meg túl fiatal, bevágott egyenest a mélyvízbe. Beosztott műszakvezetőnek. Odalökte nekem egyetlen nap tapasztalata nélkül 40-50 ember, meg 300 birka, minden gondját. A tied, mondták -, aztán rend legyen! Hát az volt! Úgy kijött a lépés, vagyis a sok ballépés, az isten verje meg, hogy azt már a legnagyobb ellenségem se kívánhatta volna cifrábbul, ellenemre. Hullott az anyajuh, hullott a bárány.

Ilyen megbetegedés, olyan vész; a telepen minden baj elért bennünket, ahogy én lettem a rendfelelős, a főnök. Jó, vagy rossz munkám nem lehetett még a dolog szerencsétlen alakulása mögött, mégis engem vettek elő: „Soha nem volt annyi báránykori megbetegedés!” Hát most aztán lett! A te fejed főjön - mondta az elnök, mikor bizonygattam, hogy semmi közöm az elődeim rossz munkájához, én így, meg így képzelem el a rendesinálást -, te lettél a gazda, rajtad kérjük számon. Ettem a kefét, ha vért izzadtam kínomban se tudtam egyik napról a másikra úgy csinálni a munkát, ahogy a tanult szakembernek csinálni kéne: úgy tudtam változtatni, ahogy itt éppen akkor lehetett, végtelenül apró, kényszeredett lépésekkel. Amikor még az apró lépések fele is rossznak, hatástalannak bizonyult, a főnök nem azt mondta, mint tapasztalt nagyokos a kezdőnek, hogy legközelebb így, vagy úgy csináld jobban, hanem azt; „tudtam előre, hogy majd befürödsz ezzel is”... hát most itt van.

Befürödtél megint. Ettől golyóztam be aztán igazán: húszéves koromra idegbeteg közepvezetőt csináltak belőlem. Semmit sem segítettek, pedig rosszak voltak a feltételek, olyan eredményt vártak, mintha minden csak azon múlna, hogy én milyen tökös-kemény gyerek vagyok, ahogy az elnök jobb napjaiban mondta rólam, ha egy-két istállót kivakartam a

szarból, a sárból és kezdett rendesen menni a munka. Mire észbe kaptam, 1982-re már az én feladatkörömbe került a nagyértékű, jól tejelő szarvasmarha-állomány.

1983-ban már enyém a lovak gondja is. Ráadásul megkaptam három falu téesz- tagjainak háztáji termelési irányítását. Ez a ráadás lett a legkeservesebb teher az életemben. Nem azért, mintha nem tudtam volna, hogy ez a háztáji csipp-csupp munka, feladat sehol sem érdeklí igazán a téesz-főnökséget, itt lehetne lófrálni, lazítani. Tudtam én ezt, mert a magunk hat falut összeboronáló gazdasága mellett már szakiskolás koromban jól ismertem a környékbeli téeszek minden gondját, baját, csődjét, sikerét, elnökét, ellető tehenészetét, sofőrjét, kanászát... Érettségi előtt olyan fontosnak, hasznosnak tündek ezek az ismeretek, hogy szinte semmi nem volt fontosabb: majd így jó munkahelyet fogok választani, megéri a sok beszélgetést, kérdezősködést. A statisztika-csinálást. Én aztán beleválasztottam! Bele én, ahogy a szerelemben is, amennyiben ugye, amikor megbukik az ember, annyi az erős szál, a sokféle megszokott érzelmi kötődés, hogy nem lehet rögtön otthagyni a lányt, aki pedig egyértelműen kimutatta a foga fehérjét. Pedig a bolond is tudja, hogy futni kéne mellőle a világ végére is, mert jó házasság ebből úgyse lehet, tudva kitart maga mellett a gyerekei édesanyjának feslett, gyűrt nőszemélyt? Senki, se cigány nem, se más fajta ember nem! Nemcsak képletesen mondom én ezt a párhuzamosságot, együtt van itt belül bennem, még 1983-ban is, egy rossz téesz, meg egy rossz lány megemésztetlenül. Ahogy a rosszul működő téesszel nem, úgy a szerelemmel se volt szerencsém. Enyhén szólva, nem szent ez a lány, akinek én öt évig glóriát láttam, néztem a feje felett.

Másodikos voltam, ő meg elsős Szécsényben. Összejöttünk. Erőlködés, fontoskodás, hazudozás nélkül. Természetes és igaz volt, ahogy köztünk szerelemmé vált a haverság. Együtt csápoltuk az eget szabadtéri beatkoncerteken, együtt szidtuk a bírót a futballmeccsen, együtt vélekedtünk iskoláról, tanulásról, melóról.

Az, hogy jövő, házasság szóba se került, de nyilvánvaló volt: mi megálltunk egymás mellett, és ez egy életre szóló kapcsolat. Így beszél rólam otthon, én úgy beszéltem róla anyámmal. Összemelegedett a két család is: szüreteltünk, disznótoroztunk, névnapoztunk együtt néhányszor. Az, hogy cigány a családom, senkinek nem volt téma, csak később, a szakításunkkor lett téma. Nagy volt a szerelem. Erre nincs gond az életemben – gondoltam, és más lányra soha rá se néztem. A suliban sem, amikor a téeszbe kerültem, ott se. Megint csak nem azért, mert hűségeskűt tettünk volna, nem, ő volt, nem kellett más, még gondolatban sem.

Amikor ő is végzett az iskolában, és el kellett helyezkednie 1980-ban, akkor veszekedtünk először. Azt mondta: elege volt négy évig a mi piszkos szakmánkból - íróasztalt akart, meg nyugalmat maga körül. Egy rokonszakmában dolgozó élelmiszeripari vállalat igazgatójának titkárnője lett. Ez nem tetszett nekem. A lány túlzás nélkül, mindig mindenben kiváló volt, nagyszerű állattenyésztő lehetett volna. Adminisztrátor, fityulás kávéfőző baba lett. Ha balléztunk is ezen a döntésen, az igazi szerelmi válság csak fél év múlva szakadt a nyakamba. Látták itt is, ott is konyakozgatni, éttermekben, presszókban ücsörögni a kopaszodó főnökével. A haverjaim állandóan cukkoltak vele. Bejáratják az asszonyt, mondták. Eleinte ékszernek használta a direktor, néhány hónap után kezdődött az igazi gyűrődés, a lány bizony gyenge volt, beosztott volt, egy idő után már nem védekezett olyan riadtan, hevesen, s mit ad isten, háromhónapos viszony után azzal mesélt el nekem mindent, hogy csak engem szeret, hogy ő csak az enyém, csak rám tud gondolni, meg különben sem jó neki azzal a hájas-hasas ürgével, csak eltűri valahogy a békesség kedvéért, de szigorúan csak henteente egyszer, esütörtökönként... De akkor is csak muszájból!

Mit szólnak ehhez? A dolog már nem ért teljesen váratlanul, hiszen pletykáltak az ezerhasos sötétkék Zsiguli szép utasáról eleget, piszkáltak a barátaim is, hittem is, nem is, szerettem is, utáltam is ezalatt, de a bizonyosság, a mentegetőzése, beismerése egyenesen kiborított. Megduplázódott bennem minden tüske, minden rossz. Mert amíg csak a meló idegbaja kínozott, és rendben volt az életem munkaidő után, azt is kibírtam, ha fát vágtak a hátsámon. A balhét, a durva lejárató szidást is megideologizáltam: nem a cigánygyerekeknek szól, kell ez, így tanulom meg a szakmát. Háztáji felelősként kibírtam a három faluban a legcibibb macerát: az én földem itt legyen, az enyém meg emitt.

Mért ő kapta a jobbat, mért nem én? Mért az ő hízott disznóját szállítja el máma, s az enyémet csak holnap? Mért az ő földjét szántotta meg mélyebben, mért nem az enyémet? Tudtam nevetve magyarázni azt, ami első látásra is evidens, ha bűnbakot kerestek, tudtam mondani büntudattal: elvtársak, urak, én vagyok a hibás. Lófasz az én seggembe! Tudtam megértően hallgatni a fafejű elnök szakmainak beállított okoskodását, fejtágítóját, noha bizonyos volt, ugyanazt a brossúrát olvasta tegnap, amit én is olvastam. Mikor kiapadt a kút, feltöltöttük. Gondoljuk meg: ez egy gazdaság, ahol az a munka, hogy a kútba vizet kell hordani! Kibírtam! Nem volt takarmány egy szál se, már venni se bírt a főnökség, sírva rakodtam oda a jászolokba, etetőkebe a szalmát a méregdrágán vásárolt jól tejelő, gyönyörű marhák elé, pedig jól tudtam, hogy szalmától nem lehet rekordmennyiségű tejet termelni akkor se, ha a legkorszerűbb fejőgépeket már fel tudom rakatni az embereimmel a tehének tőgyére. Hogy az istenben lehet ez így, káramkodtam, mivel kezdőként, fiatal téesz szakemberként is tudtam, hogy a téesz egyik legnagyobb bevételi forrása a tej, akkor itt takarmánynak is lenni kellene. Ha törik, ha szakad. Nem volt.

De miért nincs? Mikor lesz? Az elnökön nem tölthettem ki a haragom, az ágazatvezetőn se, hát balhéztam a cigányemberrel, aki rossz pillanatában vasvillát vágott a tehén oldalához. Én meg szájon vágtam, aztán bocsánatot kértem. Túléltek, azóta barátok vagyunk. Balhéztam megint máskor a birkanyrókkal, akik úgy rohanják le az állatokat a gépezeteikkel, mint a sáskák a vetést. Sietnek. Pedig gyorsan nyírni igazából nem lehet, sok lesz a seb, a heg, a forradás, jövőre sokkal rosszabb lesz a gyapjú. Harmada, ha meglesz és olyan lesz, mint a kutyaszőr. Némelyik birka belepusztul a sebesülésbe, volt, amelyiknek siettükben a szemét is kivágták. Beszélhetek nekik. Sietnek. Holnap már egy másik tenyészetet boldogítanak.

Kibírtam ezt is, és kibírtam mindent, ami egy rosszul szervezett, képmutató gazdaságban csak a nyakamba szakadhatott. Miért voltam én egy rossz téeszben szakember, mikor tizenöt kilométerrel arrébb 10 milliós nyereséggel zárt a gazdaság? Mért kell nekünk a veszteségtől rettegni, ha ott jól szalad a vonat? A főnökség mindenre hivatkozott a vakvilágban: nálunk aszály volt! S náluk nem volt?

Ők hogyan csinálják? A föld sem rosszabb nálunk, a dolgozók is egyformán akarják azt, ami jó nekik, s nem akarják, amiről messziről büzlük a szakszerűtlenség, a hülyeség, az egyéni érdek. Még ezekkel az összevetésekkel is megbirkóztam. Türelem, mondtam magamnak, azért vagy itt, hogy a jobbak felé told ezt a szekeret...

Te cigánynak születél, örülj egyáltalán, hogy idáig is eljutottál. Aztán szakítottunk azzal a lánnyal. Aztán megint együtt jártunk, majd végleg szétmentünk, noha igen szeretettük egymást. Ez nem sokkal a téesz otthagynya előtt történt. Egy-két hónapot a szerelem elvesztése után, mint idegbeteg, mint alvajáró dolgoztam végig. A munka, amit azelőtt szerettem, elviselhetetlen lett. A hibák, amelyek mellett el tudtam menni égető fájdalom nélkül, most kiborítottak. Kibírhatatlan lehettem felfelé is, lefelé is.

Megváltás volt számomra, hogy beadtam a felmondásomat és a megtakarított pénzemen, meg egy húszezer forintos baráti kölcsön segítségével vettem egy használt ARO kisteherautót és beálltam a megyeszékhely, Salgótarján placcára tehertaxisnak. Akkor én kétszázezer forintért egy igen jó állapotban lévő kocsit tudtam megvenni, ma 300-350.000-ért is csak egy 5-6 éves roncsot tudnék kapni, mert a szorgalmas kis ARO teherautó ára ma már 600.000 forint. A koci ára magas, a benzin ára csillagászati ár, az alkatrészek ehhez képest igen drágák, én meg elkérhetek egy kilométerért 35 forintot. Ha nem magam javítgatnám, szervizelném azt az autót, némelyik hónapban megélni se lehetne belőle. Mégis, isten tudja miért... 1988-tól ezt csinálom, teherfuvarozó magán - kisiparos vagyok öt éve, és próbálok megélni belőle. 1989-ben megnősültem, gyönyörű szép szőke lányt vettem feleségül. Admínisztrátor volt egy gyárban amikor megismertem, most a két óvodás gyerekünket neveli. A vállalkozásom 1988-ban olyan váratlanul csapott bele a mezőgazdász életembe, mint a vilám. Attól kezdve, hogy megkaptam a kisvállalkozói meg a taxizási engedélyeket, – jogosítványom nemcsak személyautóra, de teherre, buszra, sőt kamion vezetésre is megvolt 22 éves koromtól – így is, úgy is napi 10-12 órát dolgozok a megélhetésért, akkor meg miért ne rendes fizetést vigyek haza a családomnak. A sikeres tehertaxizás kapcsolatok, megrendelések kérdése: azt előre tudtam, hogy aki rászánja az időt, vagy az energiát, meg tud élni belőle, de hogy ez a gyakorlatban mennyi ravaszkodással jár, ez később derült ki. Minthogy igen nagy a konkurencia. Van, hogy a bútorüzlet nyitásakor egy tucat taxis várakozik fuvarra, vevő, megrendelő meg egy sincs, mert lassan elfogy az embereknek az a kis pénze, amit régebben megtakarítottak, és ha eladogatnak is kisebb-nagyobb értékű ingatlanokat, értékeket, ingóságokat, az már inkább megélhetésre kell és nem bútor, gáztűzhely, vagy színestévé vásárlására.

Szóval a kapcsolatok éltetik az ipart a mi szakmánkban, az a lényeg, hogy az embernek a spontán fuvarok mellé meglegyen az a heti 6-8 stabil, tuti-jól fizető, nagyobb fuvar, ami után vagy jattal az ember, vagy elég egy pofa sörre meghívni a havert, aki éppen nekem szól, hogy Jászberénybe, vagy Zalaegerszegre kell elugrani egy féltonnás gépalkatrésszel holnap öt óraker és lecsik érte akár 10-20.000 forint is szerencsésebb esetben... így megy ez az üzlet; másképp üzemanyagra, javítási költségére is alig elég a napi bevétel, nem hogy megélhetésre.

A taxis sztrájk óta érthetetlenül nézem, mi folyik ebben az országban. Nyúzzák az embert, akit tudnak és engednek egy mindent beborító, elnyelő fekete-üzleti világot működni, amelyben a szereplők nemcsak azért gazdagodnak, mert nem adóznak, de azért is, mert vadabbnál vadabb illegális ügyeket csinálnak, arannyal, valutával, kurvákkal seftelnek, kábítószerral is, és igen gyakran éppen cigányok. Ezek aztán milliomosok, mercedeseken futkosnak, pedig soha jogosítványt nem szereztek, ha lekapcsolják valami durva szabálysértésért a papírjaikat: van második, előveszik a harmadik, akárhányadik jogosítványukat. Itt a baj: nincs rend, rendszer ebben a világban. Azért van a sok munkanélküli, meg a sok igen szegény, nyomorodott cigány. Hova kapjon, ha se iskolája, se szakmája nincsen! Különösen nehéz a faluban, a kistaluban, mert ott végszükség esetén legfeljebb lopni lehet. Aztán – ugyan miből vállalkoznának, honnan kapnának segítséget magánvállalkozáshoz is? Csak ki-nevetik őket, ha valamit kezdeni akarnak. A régi cigány szakmák terén se lehet komoly vállalkozási ügyeket szervezni, legfeljebb néhány ember kitörhetne a nyomorból, ha megtanítják valamelyik ősi szakmára. Hát a többiekkel mi lesz? Nekem semmiféle javaslatom nincs erre a bajra, de hogy csinálni kell valamit a kormánynak az bizonyos. Mert a cigányembe-

reket legjobban sújtja ez a munkanélküliség. A faluban, ahol agronómus voltam, száz cigány felnőttből 80- 85 munka nélkül lézeng. Perspektíva és jövedelem nélkül mi lesz itt? Bűnözés meg polgárháború felé megy az ország, ha nem történik semmi.

Én magam nem panaszkodhatok a saját életemre. Elvagyok, mint a befőtt. Van egy kétszoba, étkezős lakásunk, pontosan a város legtávolabbi átellenes végén, ahhoz képest, ahol apámékkal éltem Zagyvapálvalfán. Most a városi strand mellett lakok. Amíg az utasokra várok, ücsörgök az autóban, sokat olvasok, de tanulni nincs eróm, energiám. Pedig harminchárom éves koromban is titokban és lélekben egyetemre készülök. Legyen teljesen, véglegesen kész az ember! Egy kitanult és biztos ember, egy olyan legyen aki, amit tud, azt határozottan tudja és ismeri még a módját is, hogy lehet a tudást a gyakorlatban hasznosítani. Nem úgy, ahogy az én téuszemben próbáltuk, össze-vissza, szervezetlenül. Persze, hogy így csak esődbe jutni lehetett. Apám, anyám azt mondja, bután gondolom: öt év tanulás után ugyanott fogom kezdeni, ahol most beszállok. Mert rövidesen belevágok egy kistermelői és kisvágóhídi vállalkozásba. Apám azt mondja, majd belebuktok. Én másképp gondolom: ha tanulok, ha újra állatokkal dolgozom, ki tudom tán cserélni az elromlott, kiüresedett szívemet, lelkemet. Talán még egyszer érdemes nekifutni ennek az egésznek, még alig múltam harminchárom éves és biztos: egy életet nem lehet végig legyintgetni...! Hogy úgyse sikerül, meg úgyse sikerül! A cigánysággal már réges régen, legalább tíz éve nem foglalkozom. Nem is igen bánt senki, de arra is csak mint salgótarjáni átlagos állampolgár kapom fel a fejemet, hogy a nyílt utcán a skinhedek csak úgy lerúgnak, agyonvernek egy embert, pusztán azért, mert ő cigány, emezek meg nem. A munkaügyi központokkal, hála érte, még soha semmilyen kapcsolatomban nem volt, soha egy napot se tudnék meglelni úgy, hogy munkanélküli vagyok.

Az a véleményem, hogy a romantikus cigány mesterségekkel, ilyen szakmák felújításával, kitanításával lehet munkát adni 10-20-50 embernek egy megyében, de nem lehet ezreknek. Tehát, a rettenetesen magas cigány munkanélküliség ügyét-baját nem külön, egyedi megoldással kell kezelni, de együtt az egész szegénységgel, együtt az egész munkanélküliséggel. Ez azért lesz igazán nehéz így a cigány fiatalokra nézve, mert az a fő baj, hogy az apa munkanélkülisége miatt széteső, lezúlló, alkoholista cigány-család gyerekeiből sokkal valószínűbben fiatalokorú bűnöző lesz, mint becsületes munkásember. Ráadásul meg mi lesz, ha ezek a cigánykölykök ugyanúgy bandákba összeverődnek, ahogy a skinhedek, és elkezdődik a bandák városi háborúja? Az isten mentsen meg ettől minket.

Én a két lányomat majd megpróbálom tisztességre nevelni, mind a kettő megvan kereszttelve, az én berzéci eredetiségű katolikusságomat viszi tovább a család. Óvónót, tanítónót szeretnék nevelni belőlük, a nagyobbak igen jó hallása van, ő legyen zenetanár. Itthon minden segítő körülményük meglesz a tanuláshoz.